

Облік і оподаткування

УДК 657.05:351.863

Краєвський Володимир Миколайович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Kraievskiy Volodymyr

*D.Sc. in Economics, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law
ORCID: 0000-0003-3513-3666*

Богдан Святослав Володимирович

*здобувач ступеня доктора філософії кафедри обліку та оподаткування
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Bohdan Sviatoslav

*Postgraduate student of the Department of Accounting and Taxation
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law
ORCID: 0000-0002-3249-7096*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ В ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

ECONOMIC SECURITY AS AN OBJECT OF MANAGEMENT IN THE ACCOUNTING AND ANALYTICAL SYSTEM OF THE AGRARIAN BUSINESS

Анотація. У статті висвітлено авторський підхід до розуміння категорії економічної безпеки аграрного бізнесу як об'єкту управління в системі обліково-аналітичного забезпечення, під яким пропонується розуміти такий стан безпеки бізнесу, здатний забезпечити належне функціонування бізнес-моделі та бізнес-процесів підприємства,

ідентифіковувати та здійснювати оперативні реагування на ризики та загрози на основі обліково-аналітичної інформації. Обґрунтовано, що в системі управління економічною безпекою аграрного бізнесу первинною ланкою в інформаційному забезпеченні даного процесу виступає ідентифікація ризиків та загроз, що виникають як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищах функціонування суб'єкта. Окреслено природу та характер зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці аграрного бізнесу. Систематизовано специфічні загрози економічній безпеці аграрного бізнесу та зазначено відповідні заходи управлінського впливу. Запропоновано в якості способів забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу здійснити декомпозицію системи захисту його економічних інтересів, у якій основну увагу приділено питанням боротьби з недобросовісною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки та правового захисту інтелектуальної власності. Охарактеризовано ресурсно-функціональний підхід у межах підходів до управління економічною безпекою аграрного бізнесу як стану належного функціонування бізнес-моделі та бізнес-процесів, що визначається впливом навколишнього середовища. Обґрунтовано, що за основу в системі управління економічною безпекою аграрного бізнесу повинна бути прийнята така філософія, як важливість виокремлення головного принципу – розробка ефективної системи менеджменту для забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу, здатної підтримувати належний рівень інформування та захисту від різних загроз за мінімальної вартості витрачених коштів та надійності створеної системи захисту. Виокремлено її основні складові, а саме: обліково-аналітична, організація стратегічного планування та практична реалізація.

Ключові слова: економічна безпека, аграрний бізнес, економічна безпека аграрного бізнесу, ризики та загрози, обліково-аналітична система.

Summary. *The article highlights the author's approach to understanding the category of economic security of agrarian business as a management object in the system of accounting and analytical support, under which it is proposed to understand such a state of business security that is able to ensure the proper functioning of the business model and business processes of the enterprise, identify and implement operational response to risks and threats based on accounting and analytical information. It is substantiated that in the management system of the economic security of agrarian business, the primary link in the information provision of this process is the identification of risks and threats arising both in the external and internal environments of the entity's functioning. The nature and nature of external and internal threats to the economic security of agrarian business are outlined. Specific threats to the economic security of agrarian business are systematized and appropriate measures of managerial influence are indicated. As a way of ensuring the economic security of agrarian business, it is proposed to decompose the system of protection of its economic interests, in which the main attention is paid to the issues of combating unfair competition, ensuring information security and legal protection of intellectual property. The resource-functional approach within the approaches to managing the economic security of agrarian business as a state of proper functioning of the business model and business processes determined by the influence of the environment is characterized. It is substantiated that the basis of the management system of the economic security of agrarian business should be the adoption of such a philosophy as the importance of highlighting the main principle - the development of an effective management system to ensure the economic security of agrarian business, capable of maintaining an appropriate level of information and protection against various threats at the minimum cost of the funds spent and reliability of the created protection system. Its main components are singled out, namely: accounting and analytical, organization of strategic planning and practical implementation.*

Key words: *economic security, agrarian business, economic security of agrarian business, risks and threats, accounting and analytical system.*

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин та загострення конкурентної боротьби на ринках товарів та послуг, спроби посилення впливу окремих країн на економічний стан України вимагають необхідності посилення наукових досліджень у галузі економічної безпеки держави. При цьому першочергового значення набувають методи оцінки та інструменти підвищення рівня економічної безпеки аграрного бізнесу, сільського господарства та агропромислового комплексу загалом. У зв'язку з цим виняткового значення набуває проблема економічної безпеки аграрного бізнесу. Аналіз наукової літератури із сучасної практики обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підтвердив необхідність розробки механізмів використання обліково-аналітичної інформації у системі забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теорії та практики обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки бізнесу здійснили такі провідні вітчизняні науковці, як Н.М. Гудзенко [7], Л.В. Титенко [2-3], О.Д. Шевчук [7] та інші. Окремі аспекти та інструменти обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств розглянуто у працях таких науковців, як Н.С. Бірченко [6], С.І. Васишин [4-5], В.М. Жук [8-9] та інші. Поруч із цим, вважаємо за доцільне продовжити вивчення категорії економічної безпеки аграрного бізнесу в системі управління аграрним бізнесом з урахуванням сучасного стану сільського господарства та впливу глобалізації економічних відносин.

Формулювання цілей статті. Метою статті є подальший розвиток теорії обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою аграрного бізнесу в Україні з урахуванням сучасного стану середовища їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі велика кількість праць присвячена виокремленню економічної безпеки бізнесу в структурі національної безпеки. Факт того, що економічна безпека аграрного бізнесу є невід'ємним елементом економічної безпеки аграрного виробництва, продовольчої безпеки країни є безсумнівним. Зосередимось на трактуванні основних понять і категорій.

Притримуючись підходу, що інформаційною підтримкою процесу управління економічною безпекою аграрного бізнесу є обліково-аналітична система, розглянемо поняття «економічна безпека аграрного бізнесу в системі обліково-аналітичного забезпечення управління». На нашу думку, економічна безпека як об'єкт управління в системі обліково-аналітичного забезпечення є такий стан безпеки бізнесу, здатний забезпечити належне функціонування бізнес-моделі та бізнес-процесів підприємства, ідентифікувати та здійснювати оперативні реагування на ризики та загрози на основі обліково-аналітичної інформації.

В системі управління економічною безпекою аграрного бізнесу первинною ланкою в інформаційному забезпеченні даного процесу виступає ідентифікація ризиків та загроз, що виникають як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищах функціонування суб'єкта. Питання адекватної та ефективної декомпозиції системи ризиків та загроз є актуальною проблематикою в науковому та практичному вимірі.

Внутрішні загрози та ризики породжуються внутрішнім середовищем суб'єкта бізнесу та є контрольованими параметрами з боку менеджменту підприємства. Серед таких загроз та ризиків доцільно виокремити: навмисне нанесення шкоди з боку працівників підприємства; розкрадання товарно-матеріальних цінностей; розголошення комерційної таємниці та іншої інформації, що містить ознаки комерційної таємниці; недотримання технології виробництва; недостатній рівень кваліфікації ключових працівників виробництва та сервісу; низька рентабельність окремих видів

продукції тощо.

У свою чергу, зовнішні загрози продукуються зовнішнім середовищем суб'єкта бізнесу. Тут слід зауважити, що такі загрози можуть мати обмежено контрольований або взагалі неконтрольований характер. Серед них: неконкурентна поведінка інших суб'єктів ринку; екологічні умови і стан навколишнього середовища; техногенні катастрофи, військові дії; диспаритет цін на продукцію; відсутність логістичних каналів розподілу продукції тощо.

Якщо вищезазначені загрози внутрішнього і зовнішнього середовища характерні для суб'єктів бізнесу різних галузей, то слід зазначити, що для аграрного виробництва перелік таких загроз є дещо специфічним. В таблиці 1 наведено перелік специфічних загроз економічній безпеці аграрного бізнесу та заходи, спрямовані на їх мінімізацію або нівелювання.

Таблиця 1

**Специфічні загрози економічній безпеці аграрного бізнесу
та заходи управлінського впливу**

№ з/п	Загрози	Характеристика	Заходи управлінського впливу
<i>1. Загрози, що виникають в системі аграрного виробництва</i>			
1.1	Неоптимальне використання земельного банку	вибір неоптимальної системи сівозміни, використання деградованих земель	підвищення родючості ґрунтів шляхом впровадження сучасних технологій землекористування; налагодження оптимальної системи сівозміни (відповідна культура-попередник тощо)
1.2	Втрати при збиранні врожаю культур	відставання від графіків збирання врожаю; використання застарілої техніки при збиранні врожаю	дотримання термінів збирання врожаю; регулювання техніки; контроль втрат при збиранні врожаю
1.3	Падіж тварин та скорочення поголів'я ВРХ, свиней, птиці	зростання в динаміці падежу тварин; понаднормативне скорочення поголів'я великої рогатої худоби, свиней та птиці	оптимізація раціону кормів, належне ветеринарне обслуговування та реагування, створення належних умов догляду та утримання тварин
<i>2. Загрози, що виникають в системі логістики аграрної продукції</i>			

2.1	Втрати при транспортуванні продукції	відсутність системи об'єктивного визначення фізичної / залікової ваги обсягу зібраного врожаю	вдосконалення системи обліку і контролю; наявність спеціальних ваг; забезпечення охорони вантажу
2.2	Загрози зберігання продукції	невідповідність умов зберігання продукції, що призводить до більших втрат; високі витрати при зберігання продукції	автоматизація складського та/або елеваторного господарства; створення і забезпечення належних умов зберігання; вибір оптимального методу зберігання
2.3	Відсутність / недоступність каналів розподілу	перекриття / неможливість використання існуючих усталених каналів розподілу	пошук оптимальних каналів розподілу і збуту продукції (іншим видом і методом транспортування)
3. Загрози, що виникають в системі ціноутворення та конкуренції в аграрній сфері			
3.1	Втрати від диспаритету цін	реалізація продукції за нижчими цінами, тобто втрати прибутку	постійний моніторинг та контроль цін на ринку
3.2	Експансія конкурентів у зону присутності бізнесу	втрата земельного банку на умовах оренди у зв'язку із пропозицією конкурентів кращих умов	бенчмаркінг основних показників діяльності конкурентів, коригування умов співпраці з орендарями тощо
3.3	Втрата постачальників та клієнтів	розірвання договірних відносин з постійними постачальниками та клієнтами у зв'язку із підвищенням інтенсивності конкуренції	перегляд умов співпраці (цінових та нецінових) із постачальниками та клієнтами, покращення сервісу та комунікаційної мережі

Джерело: складено авторами

Зауважимо, що зазначений перелік є далеко не вичерпним. Найбільш ефективним і дієвим процес ідентифікації загроз буде лише у випадку детального аналізу кожної сфери та напрямку функціонування аграрного бізнесу. Іншими словами, необхідно здійснити декомпозицію як функціональної організації бізнесу (менеджмент, фінанси, виробництво, збут тощо), так і секторальної (рослинництво, тваринництво, переробка сільськогосподарської продукції тощо). У свою чергу, поєднання результатів декомпозиції цих двох напрямів організації бізнесу, дасть змогу сформулювати чіткий та найбільш повний перелік загроз економічній безпеці аграрного бізнесу. Зауважимо, що у випадку ідентифікації загроз

економічній безпеці аграрного бізнесу ми дотримуємося підходу мінімізації втрат і збереження контролю за власністю. В якості способів забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу пропонуємо здійснити декомпозицію системи захисту його економічних інтересів, у якій основну увагу приділено питанням боротьби з недобросовісною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки та правового захисту інтелектуальної власності. У рамках підходу до економічної безпеки аграрного бізнесу як стану належного функціонування бізнес-моделі та бізнес-процесів, що визначається впливом навколишнього середовища, слід згадати про ресурсно-функціональний підхід. Прихильники цього підходу економічну безпеку аграрного бізнесу здебільшого розглядають як стан найбільш ефективного використання природних ресурсів (факторів виробництва) для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в найближчій перспективі. З цією метою в обліково-аналітичній системі управління аграрним бізнесом слід розглядати сукупність бізнес-процесів, (складових бізнес-моделі), з усіма їх характерними особливостями та взаємозв'язками, які становлять єдину споріднену групу, з точки зору їх функціональної ролі у забезпеченні економічної безпеки бізнесу та, разом узяті, відіграють важливу роль у забезпеченні економічної безпеки бізнесу. Згідно з ресурсно-функціональним підходом в якості основних складових економічної безпеки аграрного бізнесу прийнято розрізняти такі функціональні складові: інтелектуально-кадрову, фінансову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну та силову.

Вивчення сутності ресурсно-функціонального підходу до розуміння економічної безпеки аграрного бізнесу дозволяє наголосити на його перевазі — всеосяжному, комплексному характері. Однак ця перевага ресурсно-функціонального підходу одночасно є і його недоліком, оскільки економічна безпека розглядається дуже широко, а при такому широкому

підході втрачається саме бачення економічної безпеки аграрного бізнесу і, по суті, вона ототожнюється з самою діяльністю підприємства та її ефективністю.

За основу в системі управління економічною безпекою аграрного бізнесу повинна бути прийнята така філософія, як важливість виокремлення головного принципу – розробка такої системи менеджменту для забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу, здатної підтримувати належний рівень інформування та захисту від різних загроз за мінімальної вартості витрачених коштів та надійності створеної системи захисту. Її складовими, на нашу думку, повинні виступати:

1) перший елемент – обліково-аналітична складова, що передбачає оцінку зовнішніх і внутрішніх загроз, встановлення контрольних параметрів, вивчення думки фахівців, що у комплексі дозволяє забезпечити формування мети та основних стратегічних напрямів зміцнення економічної безпеки аграрного бізнесу;

2) другий елемент – організація стратегічного планування, особливістю якого є узгодження суспільних та приватних інтересів;

3) третій елемент економічної безпеки аграрного бізнесу є практична реалізація. Він відповідає за адекватне прийняття управлінських, комерційних та поведінкових рішень щодо виконання стратегії економічної безпеки. Однак даний елемент є певною системою, яка, у свою чергу, складається з організаційно-управлінських, економічних, фінансових, техніко-технологічних, екологічних, соціальних, мотиваційних та правових елементів цього механізму.

Висновки та перспективи. Таким чином, економічна безпека аграрного бізнесу як об'єкт управління в системі обліково-аналітичного забезпечення є таким станом безпеки бізнесу, що здатний забезпечити належне функціонування бізнес-моделі та бізнес-процесів підприємства, ідентифікувати та здійснювати оперативні реагування на ризики та

загрози на основі обліково-аналітичної інформації. У свою чергу, обліково-аналітична система формується у системі менеджменту економічної безпеки.

Література

1. Kraievskiy V. M., Skoryk M. O., Bohdan S. V., Hmyrya V. P. Coherence of accounting systems: transcendence of content and immunity of purpose. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*. 2020. Vol. 2. № 384. P. 176-184.
2. Kraievskiy V.M., Tytenko L.V., Paianok T.M., Bohdan S.V., Hmyrya V.P. Accounting and analytical support for assessing the level of economic security of the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 4 (35). P. 87-98.
3. Tytenko L. Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. Volume 4 Number 3: Publishing House «Baltija Publishing», 2018. P. 309-318.
4. Vasylishyn S., Ulyanchenko O., Bochulia T. Improvement of analytical support of economic security management of the agricultural enterprises. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. № 7. P. 123-141
5. Василішин С.І. Модифікація принципів обліково-аналітичного забезпечення як домінанта управління економічною безпекою аграрних підприємств. *Бізнес-інформ*. 2020. Вип. 6. С. 219-226.
6. Гіржева О.М., Бірченко Н.О. Стратегічний інструментарій ризик-менеджменту підприємств аграрної сфери. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 115-123.
7. Гудзенко Н.М., Шевчук О.Д. Особливості організації бухгалтерського обліку та контролю у забезпеченні економічної безпеки підприємств.

- Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 810-815.
8. Жук В.М. Бездушна Ю.С., Вдовенко О.С. Облікові технології у забезпеченні інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2013. № 4. С. 32-38.
9. Жук В.М. Вирішення проблем фінансової безпеки на стиках фінансової і бухгалтерської науки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2014. Вип. 200(3). С. 20-27.
10. Прикладний бізнес-аналіз та моделювання: підручник / Титенко Л.В., Богдан С.В., Паянок Т.М., Параниця Н.В., Савченко А.М. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 474 с.

References

1. Kraievskiy V. M., Skoryk M. O., Bohdan S. V., Hmyrya V. P. (2020). Coherence of accounting systems: transcendence of content and immunity of purpose. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, vol. 2, № 384, pp. 176-184. [in English].
2. Kraievskiy V.M., Tytenko L.V., Paianok T.M., Bohdan S.V., Hmyrya V.P. (2020). Accounting and analytical support for assessing the level of economic security of the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 4 (35), pp. 87-98. [in English].
3. Tytenko L. (2018). Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. Volume 4 Number 3. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», pp. 309-318. [in English].
4. Vasylishyn S., Ulyanchenko O., Bochulia T., Herasymenko Y., Gorokh O. (2021). Improvement of analytical support of economic security

- management of the agricultural enterprises. Agricultural and resource economics, no. 7(3), pp. 123-141. [in English].
5. Vasylishyn S.I. (2020). Modyfikatsiia pryntsyviv oblikovo-analitychnoho zabezpechennia yak dominanta upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu ahrarnykh pidpryiemstv. *Biznes-inform*, vol. 6, pp. 219-226. [in Ukrainian].
 6. Hirzheva O.M., Birchenko N.O. (2017). Stratehichniy instrumentarii ryzyk-menedzhmentu pidpryiemstv ahrarnoi sfery [Strategic toolkit of risk-management of agrarian enterprises]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, vol. 185, pp. 115-123. [in Ukrainian].
 7. Hudzenko N.M., Shevchuk O.D. (2017). [Osoblyvosti orhanizatsii bukhhalterskoho obliku ta kontroliu u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv] Features of the organization of accounting and control in ensuring economic security of the enterprises. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 17, pp. 810-815. [in Ukrainian].
 8. Zhuk V.M. Bezdushna Yu.S., Vdovenko O.S. (2013). Oblikovi tekhnolohii u zabezpechenni investytsiinoi pryvablyvosti ta finansovoi bezpeky silskohospodarskykh pidpryiemstv [Accounting techniques in providing investment appeal and financial security of agricultural enterprises]. *Oblik i finansy*, no. 4 (62), pp. 32-38. [in Ukrainian].
 9. Zhuk V.M. (2014). Vyrishennia problem finansovoi bezpeky na stykakh finansovoi i bukhhalterskoi nauky [Solving problems of financial security at the intersection of financial and accounting science]. *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, no. 200/3, pp. 20-27. [in Ukrainian].
 10. Tytenko L.V., Bohdan S.V., Paianok T.M., Paranytsia N.V., Savchenko A.M. (2023). *Prykladnyi biznes-analiz ta modeliuvannia: pidruchnyk*. Irpin: Derzhavnyi podatkovyi universytet, 474 p. [in Ukrainian].